

Izvorni naučni rad

UDK 371.314.6

Sava KOVAČEVIĆ (Podgorica)

JU OŠ „Oktoih“ Podgorica

kovacevic.sava@gmail.com

INTEGRATIVNI PRISTUP U NASTAVI

Integrativni pristup u nastavi je model nastavnog procesa koji nastavu posmatra kao jedinstvenu cjelinu u kojoj se nastavni sadržaji povezuju. On predstavlja inovativan model sve više prisutan u svijetu. Proces integracije nastavnih sadržaja se ne ogleda samo na sadržajnom, mikro nivou. U radu istražujemo širi kontekst postojanosti nastavnih sadržaja kroz: saznanji, sociološki, psihološki i organizacioni domen same pojave. Takav pristup regeneriše znanja u vještine, koje se temelje na istinskim vrijednostima, o čemu ćemo detaljnije elaborirati u radu.

Istražujući obrazovne sisteme uvidjeli smo da jedino Finska teži tome da tematski i na integrativan način počne narednu reformu obrazovnog sistema. Finski obrazovni sistem, u načelu, ukida nastavne predmete i polazi od tema koje zanimaju učenike. Nastavnici/e zajedno sa učenicima planiraju i realizuju aktivnosti za ostvarivanje ključnog cilja – funkcionalnosti nastavnih sadržaja.

Istražujući ovu pojavu u obrazovnom sistemu Crne Gore uvidjeli smo da sistem ne sjedinjuje nastavne sadržaje, a da učitelji nemaju osjećaj za veze pojedinih predmeta. Nastavni programi isključuju jedan drugog, a opšti nastavni sadržaj kao takav nema logičnu strukturu. U tom slučaju nastavni sadržaj brzo izbljedi i nema postojanost.

U ovom radu prikazaćemo rezultate istraživanja koje je sprovedeno u Crnoj Gori na uzorku od 481 nastavnika koji su kroz anketu predstavili razumijevanje procesa integrativnosti i na koji način integrativnost utiče na uspješnost nastave i učenja. Kvalitativan osvrt na koncept integrativnosti istraživao je putem obuka za nastavnike tokom protekle tri godine. U radu smo ukazali na rezultate ovog procesa i odnos nastavnika prema ovom inovativnom modelu.

Ključne riječi: integrativno učenje, integrativna nastava, socijalna pedagogija, socijalne vještine, funkcionalno učenje

UVOD

Nastava je živ proces koji sublimira sva znanja i vještine stečene iz svih nastavnih predmeta. Suština savremene nastave se ogleda u funkcionalnim znanjima koja primjenjujemo za rješavanje problema. Funkcionalnost znanja možemo imati ukoliko određenu problematiku istražimo i objasnimo iz više različitih uglova. Tako pojedinačna zapažanja nijesu funkcionalna dok ih ne sistematizujemo i od njih stvorimo jednu sliku u koju su utkana sva znanja iz svih oblasti.

Znanje postaje funkcionalno kada se otkrije njegova suština. Objasniti određenu pojavu kroz sve aktuelne predmete i sadržaje postaje suština. Integrativni pristup u nastavi doprinosi suštini i pokušava objasniti pojmove iz svih relevantnih uglova na nivou primjene znanja. U ovom integrativnom pristupu nastavni predmeti postaju sredstvo, a sadržaji i sama tema suština procesa učenja. Integrativnim pristupom u nastavi dobijamo slobodu da određene pojave i pojmove objasnimo iz što više različitih uglova i na taj način doprinesemo usvajanju sveobuhvatnijih znanja iz određene oblasti. Mislim da je integrativnost suština nastavnog procesa koja doprinosi funkcionalnosti znanja. U ovom slučaju učenici/ce ne usvajaju isključivo znanja već se integrativnim pristupom u nastavi usvajaju i vještine, a u određenim aktivnostima se pokazuju vrijednosti koje predstavljaju temelje obrazovnog sistema.

Integrativna nastava nastoji da otkrije suštinu, a da ponudi širinu svakom učeniku/ci kako bi se razvijao u skladu sa svojim mogućnostima, interesovanjima i sposobnostima. Zbog toga je uloga nastavnika velika, jer je on taj koji kreira zadatke i postavlja ciljeve učenja i nastave. Važnost individualizacije nastavnog procesa postaje širina u integrativnom pristupu u nastavi, ali i izazov za nastavnika. Kontinuiranom primjenom integracije u nastavnom procesu se postiže samostalnost. Krajnji cilj integrativnog pristupa u nastavi jeste samodisciplina u procesu učenja. Samodisciplina procesa učenja se ogleda u nivou kada učenik/ca samostalno postavlja ciljeve učenja i planira i kreira aktivnosti učenja u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima. U integrativnom procesu nastave suština se ogleda u procesu učenja u kom je učenik, na početku učenja aktivni subjekt, koji uči, a na kraju procesa učenja taj koji samostalno postavlja ciljeve učenja.

Važnost percepcije nastavnika/ca o ovoj oblasti je ključni segment primjene integrativnog pristupa u nastavi. Integrativna nastava ne može biti jedini pristup u procesu učenja, ali je neophodan ukoliko želimo funkcionalna znanja kod učenika/ca. Primjenu integrativnog pristupa u nastavi problematizujemo u predmetnoj nastavi kada je potrebno povezati nastavne sadržaje iz više različitih predmeta. Ukoliko postoji dobra saradnja između nastavnika/ca

koji formiraju uslove za učenje i povezivanje sadržaja, postojaće funkcionalnost i primjena znanja.

Ovaj rad istražuje stavove nastavnika i nastavnica u Crnoj Gori o procesu integrativnosti. Važnost pozitivnih stavova prema temi je prvi korak ka njejoj implementaciji, kao i razumijevanje koncepta integrativne nastave. Istražićemo koji su benefiti integrativne nastave na proces učenja iz ugla nastavnika. Pokušaćemo da prikažemo izazove za implementaciju procesa integrativnog pristupa u nastavi. Sve u cilju većeg razumijevanja ovog vida nastave.

INTEGRATIVNA NASTAVA – pojam i karakteristike

Obrazovanje u funkciji unapređenja znanja i vještina je organizovano i strukturirano, uglavnom samostalno i nezavisno od kadrovske funkcije i nedovoljno je integrisano u koncept razvoja kadrova, uključujući i napredovanje. Ono igra veoma važnu ulogu u razvoju svakog pojedinca, jer su danas ljudi osnovni elementi promjene.

Savremeni tokovi globalizacije, udruživanja, partnerstva mijenjaju odnos snaga pojedinih faktora u životu. Visina nadnica radnika igra sve manju ulogu u okviru svjetske konkurencije, a sve značajniju ulogu dobija produktivnost, kvalitet, kvalitetna prezentacija, dizajn, upotrebna vrijednost, inovativnost, kreativnost i marketing. Nova stvarnost znači da više nemamo kontrolu nad ekonomskim vremenom recesije i naglim ciklusima privrednog procvata, nezaposlenošću, tempom štednje i potrošnje, već samo nad klimom, što podrazumijeva izbjegavanje protekcionizma ili obrazovanje zaposlenog stanovništva kako da funkcioniše u društvu koje se temelji na znanju. Potrebe za onim što obrazovanjem treba steći se mijenjaju sa ubrzanim razvojem nauke i tehnologije kao i socijalnim i ekonomskim promjenama koje nastaju 60-ih i 70-ih godina XX vijeka. Ovakvom sistemu je potrebno da odgovori kompletan pojedinac koji je spreman da kontinuirano uči i radi na sebi. Pored navedenog rekao bih da je pojedincu potrebno kvalitetno obrazovanje u kom će dobiti znanje i steći vještine za primjenu naučenog.

Okvirnu sliku stanja obrazovanja u Crnoj Gori ilustruje mišljenje da se u školama mogu zadovoljiti sve obrazovne potrebe, da je cilj formalno verifikovana diploma koja najčešće podrazumijeva nedostatak vještina, a nerijetko i znanja iz traženih oblasti. Kako da škola postane mjesto za učenje životnih vještina koje su neophodne za profesionalno ostvarivanje pojedinaca? Smatram da integrativni pristup u nastavi može odgovoriti na potrebe savremenog društva u suštinskom smislu.

Pod pojmom integrativne nastave podrazumijevamo nedjeljivost procesa nastave i učenja, već nastavu posmatramo kao cjelovit proces. To je proces

u kom se nastavni sadržaji ne dijele na vještačke predmete već se pojava, predmet ili sadržaj posmatra kao cjelovit. U tom slučaju se polazi od pojma i dolazi do sadržaja, put je drugačiji. Taj put učenja kreira učenik istražujući, a učitelj ga vodi u tom procesu. Na ovaj način se ne integriše samo sadržaj, već i vještine učenja, timskog rada i saradnje, istraživačkog duha i što je najvažnije samopouzdanja. Na početku je strukturirano učenje prema organizaciji samog procesa i odgovornosti istog, dok u procesu učenici/e stiču vještine samoorganizacije i samoodgovornosti. Važnost samodiscipline u procesu učenja je ključni faktor za cjeloživotno učenje. Nastavnik/ca je tu da sam proces usmjerava i podstiče i on facilitira procesom učenja, motivise i podstiče da učenik samostalno dolazi do određenih rješenja.

U ovako širokom i slobodno postavljenom sistemu učenja ne postoje jasne granice između različitih predmeta ili disciplina. One su izbrisane ili djelimično neprimjetne, tako se pojam ili pojava mogu posmatrati iz više različitih naučnih uglova koje je objašnjavaju. Planiranjem nastave se ostvaruju smislene veze između sličnih aspekata različitih disciplina. Discipline se međusobno integrišu, prožimaju i sintetišu u novu cjelinu koja je veća i značajnija od prostog zbira sastavnih elemenata (pojedinačnih predmeta, disciplina) (Đorđević, 2007: 23). Znanja se ne dijele na predmete već se pojam i/ili pojava posmatra kao unija pojedinačnih cjelina i svaka od njih ima posebne veze.

Integrativna nastava je inovativan model koju je pojmovno odredio Lejk (1994) kategorisajući je kao:

- kompleksna istraživanja znanja iz različitih oblasti o pitanjima iz životne stvarnosti učenika;
- racionalno kretanje kroz nastavne oblasti i objedinjavanje različitih elemenata u logične misaone cjeline koje realno odražavaju životnu stvarnost;
- jedinstvena zajednička čvorišta u znanju koja podstiču učenike da iznalaze odnose, stvaraju modele, sisteme i strukture;
- primijenjenu metodologiju i jezik više predmeta radi istraživanja glavne teme, problema ili iskustava;
- spajanje više predmetnih oblasti u jednu, onako kako djeca u svakodnevnoj realnosti savladavaju predmete i pojave slivajući ih u jedinstven proces;
- novi način razmišljanja;
- priprema za primjenu znanja u novim situacijama (transfer znanja) primjenom usvojenih misaonih modela (prema: Vilotijević, 2000: 5).

Integrativna nastava sam proces učenja posmatra šire i u ovom procesu učenici ne usvajaju samo znanja o samom sadržaju, već uče vještine koje naglašavaju pored intelektualnog i društveni, emocionalni i estetski razvoj.

Integrativni proces učenja podržava holistički pristup. Sveobuhvatnim procesom djeca pored intelektualnih saznanja usvajaju emocionalne, društvene i organizacione. Integrativni pristup učenju naglašava intelektualni, društveni, emocionalni i estetski razvoj, podržava cjelovit razvoj učenika, ne usresređuje se na izdvojene, uglavnom kognitivne aspekte (Buljubašić-Kuzmanović, 2007: 148). U procesu pripreme integrativne nastave se uvijek vodi računa kako će se i pomenuti elementi povezati i na koji način će se nastavni sadržaji iskoristiti za promovisanje društveno-socijalnih problematika. Razvoj kritičkog stava i analize je veoma značajna faza u procesu integrativnosti kako bi djeca razvijala i analitičke vještine.

U procesu integrativnog sticanja znanja, vještine, stavova i vrijednosti škola postaje drugačija i podstiče učenika za cjeloživotnim učenjem. U procesu učenja učenik traži i načine učenja i predstavljanja određenih problematika. Uspostavljanjem mentalnih veza učenik/ca se podstiču da traže nova rješenja. Prema Radojičić-Lukić (2011) možemo izdvojiti četiri ključna elementa integrativnog pristupa u nastavi:

- Nastavni proces osmišljava i realizuje više predmetnih nastavnika,
- Učenici istovremeno proučavaju različite predmete,
- Zanimljive nastavne i vannastavne projektne aktivnosti u kojima tim predmetnih nastavnika kombinuje istraživanje i proučavanje sadržaja,
- Integrativni nastavni sadržaji zahtijevaju realizaciju putem dvočasa ili cijelog nastavnog dana.

Ovakvo inovativan model nastave bi podrazumijevao i samostalno biranje nastavnih sadržaja i pronalaženje veza između više sadržaja. U tom slučaju nastavni program bi mogao biti fleksibilniji između nastavnih razreda. Na ovakav način bi omogućili učenicima/ama da prate svoje individualne sposobnosti, mogućnosti i interesovanja. Na ovako osmišljen način nastavnik i učenik/ca bi kreirali nastavni program koji bi bio u skladu sa zvaničnim nastavnim planom. Kod njemačkih i ruskih autora pojam integrativne nastave se izjednačava sa pojmom *inkluzivna nastava*, što bi na ovaj način bila i njena suština.

Suština integrativne nastave se ogleda u manjim tematskim cjelinama. Nastavni sadržaji, koje učenici/e biraju, se povezuju u manje, smislene i povezane jedinice. Voditi računa da je sadržaj jednog nastavnog predmeta u potpunosti povezan sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta. Umješnost nastavnika u procesu facilitacije je bitna i ne treba po svaku cijenu sve tematske cjeline povezivati, već povezivanje uraditi tamo gde je to moguće i gdje će dati efekat koji treba. U središtu integrativnog učenja je individualizovan program usmjeren prema učeniku, a ne program usmjeren prema predmetu i kreiran od nastavnika/ce.

Korijeni integrativnosti se nalaze u samim disciplinama, ali se nudi alternativna dominacija znanja iz ugla pojedinačnih disciplina. Pojedinačne discipline nam nude dubinu i fokusiranost, a intergrativnost širinu konteksta, promjenu perspektive, ali i primjenu znanja iz jedne oblasti u drugoj, tj. funkcionalno znanje.

Postavlja se pitanje kako vršiti integraciju nastavnih sadržaja između više predmeta. Većina autora govori o tri oblika integracije nastave – potpunom, djelimičnom i blokovskom. Pod *potpunim* oblikom integracije podrazumijeva se spajanje različitih nastavnih sadržaja u jedinstven sistem. *Djelimična* integracija je kad se iz nastavnog materijala izaberu određena poglavlja u kojima ima srodnosti pa se ona zajednički obrađuju. U *blokovskom* načinu integracije izrađuju se autonomni blokovi koji su samostalno programirani ili se izdvajaju djelovi zajedničkog programa za integrativnu obradu.

Integrativni proces u nastavi je oblik nastave u kojoj se „građivo problematizuje, tj. otvaraju se pitanja na koja građivo koje se izlaže daje odgovor; ili se postavljaju problemi koji proističu iz povezivanja nekog korpusa znanja i ličnih, životnih ili profesionalnih interesa, i znanja ili očekivanja koja imaju oni koji uče“ (Ivić, Pešikan, Antić, 2001: 143).

Nataša Drobnjak (Drobnjak, 2007) polazi od stavova koje u svojim radovima zastupaju Verthajmer, Kafka i Keler s jedne strane i Dž. Džui s druge strane i na bazi toga iznosi stav da se „pod integralnošću nastave podrazumeva ostvarivanje principa da svi elementi nastavnog procesa (sadržajni, psihološki, saznavni, sociološki i organizacioni) budu funkcionalno povezani i da čine harmoničnu celinu“ (Drobnjak, 2007: 81). Drobnjak ovdje govori o tri oblika integracije (potpunom, djelimičnom i blokovskom) i o nivoima integracije (unutarpredmetna, međupredmetna i međusistemska integracija). Nivoi integracije su: unutarpredmetna, međupredmetna (korišćenje međupredmetnih veza) i međusistemska integracija (sjedinijuju se u cjelinu sadržaji različitih predmeta).

Integrativni pristup je u svijetu odavno postao integralni dio obrazovnih sistema. Vođen tim primjerom sam 2011. godine napisao program za stručno usavršavanje nastavnika, akreditovan od strane Zavoda za školstvo pod nazivom Integrativni pristup u nastavi, koji je do danas prošlo nekoliko stotina nastavnika. Nastavnici/e su podstaknuti da primjenjuju integrativni pristup u nastavi i donekle je postala praksa da se određene teme integrišu na časovima sistematizacije i na taj način kreira sistematsko učenje.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Predmetni okvir istraživanja

1.1. Formulacija problema

Posljednjih nekoliko godina se promovise pojam kompetencija koje imaju za cilj razviti znanja, vještine, osjećanja i vrijednosti. Više od 12 godina se u obrazovnom sistemu Crne Gore razvijaju neke od ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, poput građanske kompetencije, preduzetničkog učenja, održivog razvoja, a odnedavno i digitalne kompetencije. Kroz razne programe se razvijaju i brojne vještine koje pripadaju konceptu ključnih kompetencija, kao što su kritičko mišljenje, rješavanje problema i komunikacija, kao i programi koji podstiču razvijanje socijalnih i emocionalnih kompetencija. Brojni nastavnici redovno primjenjuju neki od navedenih koncepata u nastavi i učenju.

Metodološki pristup razvijanju ključnih kompetencija kod učenika i učenica je putem integrativnog pristupa u nastavi. Integrativna nastava je osnov za sticanje funkcionalnih znanja koja će biti iskorišćenja za razvoj procesa učenja. Proces integrativnog procesa u nastavi nastoji probuditi interesovanja učenika na više nivoa. Zavisno od same organizacije i izbora nastavnika za primjenu ovog koncepta nastave zavisice da li će djeca dobijati znanja ili razvijati vještine.

Pod pojmom integrativne nastave se podrazumijeva proces usvajanja znanja i vještina o određenoj oblasti iz više uglova tj. nastavnih predmeta stižući na taj način sveobuhvatniju sliku o pojmu ili pojavi. Tradicionalna škola, koja uči činjenicama i to tako što znanja dijeli u pojedinačne predmete koji nemaju dodira jedni sa drugima, ne može da pripremi i osposobi učenike za savremeni svijet koji se transformiše velikom brzinom. Kroz integrativnu nastavu se ne usvajaju samo određena znanja iz pojedinih predmeta nego se njeuguju i stiču misaone sposobnosti, fizičke, emotivne i socijalne kompetencije.

Jedna od najvažnijih odlika svih obrazovnih sistema jeste sposobnost kontinuiranog prilagođavanja savremenim potrebama društva. Održiv obrazovni sistem odlikuje sticanje primjenljivih znanja, vještina i sposobnosti koje učenicima/ama omogućavaju aktivno učešće u društvenom životu. Sveobuhvatna vizija reforme obrazovnog sistema u Crnoj Gori predstavljena je u dokumentu *Knjiga promjena iz 2001. godine. Nova vizija obrazovanja je u skladu sa ukupnim strateškim pravcem i reformskim ciljevima Vlade Crne Gore na uspostavljanju demokratskog, razvijenog i otvorenog društva zasnovanog na vladavini prava, multietničkoj raznolikosti, uzajamnom razumijevanju i toleranciji.*¹

¹ Ministarstvo prosvjete i nauke RCG, *Knjiga za promjene*, Crna Gora, 2001, str. 45.

Istraživački rad „*Integrativni pristup u nastavi*“ odražava osnovnu intenciju rada. Riječ je o analizi primjene integrativnog pristupa u nastavi u obrazovnim institucijama u Crnoj Gori. Aktivnosti funkcionalnog učenja i razvoja ključnih kompetencija doprinose promociji ciljeva i zadataka obrazovanja i utiču na cjelokupan razvoj obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Razvoj pojedinaca, motivisanje učenika/ca i stvaranje uslova za lični i profesionalni razvoj doprinosi svrsishodnom pristupu obrazovanju. Potrebno je da pokažemo da li su nastavnici/e u Crnoj Gori spremni/e da timski sarađuju i da na taj način integrišu učenje u skup pojedinačnih elemata koje čini jednu svrsishodnu i funkcionalnu cjelinu.

1.2. Predmet istraživanja

Značaj integracije nastavnih sadržaja je neophodan kako bi takvo znanje postalo funkcionalno. Važno mjesto u definisanju i primjeni integrativnog pristupa u nastavi imaju nastavnici od kojih zavisi njena priprema, ali i kvaliteta njene implementacije. Spremnost nastavnika za primjenu integrativnog pristupa u nastavi je osnova, jer od nastavnika/ce kreće promjena i integrisanje nastavnih sadržaja. U tom procesu je neophodan senzibilitet nastavnika/ce za izbor teme, broja nastavnih predmeta u procesu integracije, načina integracije, kao i načina sistematizacije procesa integrativnog učenja. Predmet istraživanja predstavlja *primjena integrativnog pristupa u nastavi u Crnoj Gori*. U okviru ovoga ćemo istražiti stavove nastavnika, kakvo je njihovo mišljenje u procesu integracije nastavnih predmeta i boja nastavnih predmeta, kao i ograničenja i prepreke prilikom primjene integrativnog pristupa u nastavi.

2. Hipotetički okvir istraživanja

Na osnovu definisanja predmeta istraživanja pristupili smo definisanju opšte i posebnih hipoteza.

2.1. Opšta hipoteza

- Nastavnici i nastavnice imaju pozitivan stav prema primjeni integrativnog pristupa u nastavi

2.2. Posebne hipoteze

- *Nastavnici/e razumiju koncept integrativnosti nastavnih sadržaja*
- *Nastavnici su motivisani za primjenu integrativnog pristupa u nastavi sa manje godina radnog staža i nastavnici na početku karijere*
- *Prilikom pripreme integrativnog pristupa u nastavi nastavnici imaju najviše poteškoća*

3. Ciljevi i metode istraživanja

3.1. Opšti cilj

Opšti cilj istraživanja je produbljivanje saznanja o pozitivnim efektima integrativnog pristupa u nastavi.

3.2. Posebni ciljevi

Poseban cilj ovog istraživanja je da se utvrde stavovi i mišljenja nastavnika/ca u procesu primjene integrativnog pristupa u nastavi u obrazovnom sistemu Crne Gore.

Posebni ciljevi se definišu kroz:

1. Analički: Izvršiti analizu stavova nastavnika prema prosecu integrativnog učenja. Definirati otežavajuće faktore primjene integrativnog pristupa u nastavi. Analizirati pozitivne efekte primjene integrativnog pristupa u nastavi.
2. Deskriptivni: Opisati djelatnosti svih subjekata uključenih u planiranje i realizaciju primjene integrativnog pristupa u nastavi kroz normativno-pravni aspekt njihovog djelovanja.
3. Tipološki, klasifikacijski: Utvrditi oblike i metode rada, kao i modularne tipove integrativne nastave.
4. Eksplikativni: Istražiti veze i odnose između metoda i oblika integrativnog pristupa u nastavi i uzroka za njihovu neadekvatnu primjenu i korišćenje u obrazovnim institucijama.
5. Razvojni: Utvrditi nivo motivisanosti nastavnika/ca o metodološkoj primjeni i razvoju sistema podrške integrativnom pristupu u nastavi.
6. Akcioni: Uticati na promjenu prakse koristeći dobijene rezultate.

3.3. Društveni ciljevi

Društveni cilj ovog istraživanja je da se na bazi primijenjene metodologije, dobijenih činjenica i izvedenih zaključaka sagledaju mogućnosti primjene integrativnog pristupa u nastavi u Crnoj Gori, sa postojećim subjektivnim i objektivnim okolnostima. Pored toga cilj istraživanja je da se na osnovu rezultata utiče na opšte povećanje nivoa zainteresovanosti svih aktera u društvu za obrazovanje i cjeloživotno učenje što direktno utiče na stopu povećanja visokoobrazovanih građana u Crnoj Gori.

3.4. Metode i tehnike istraživanja

Na osnovu postavljenog predmeta istraživanja, a u svrhu ciljeva i definisanih hipoteza pristupio sam izboru metoda istraživanja. Njegova izrada se ogleda kroz sadržano istraživanje unutar njega i zahtijeva primjenu sljedećih metoda:

Anketna metoda

- anketa za nastavnike i nastavnice u školama

Metoda analize sadržaja

- istraživanjem domaće i strane literature iz oblasti obrazovanja i cjeloživotnog učenja, domaćeg zakonodavstva, odgovarajućih internet stranica i sl.

3.5. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

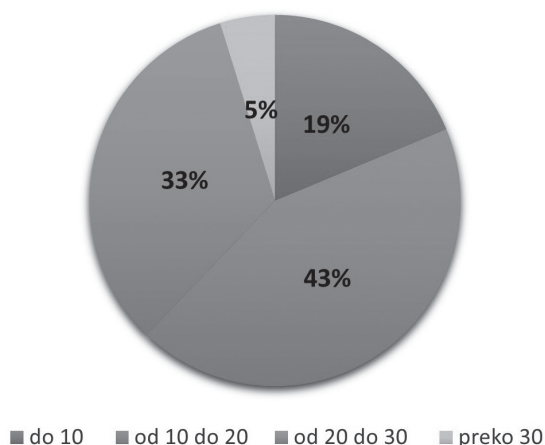
Naučna opravdanost istraživanja ogleda se u neophodnosti utvrđivanja da li nastavnici imaju pozitivan stav prema primjeni integrativnog pristupa u nastavi kako bi osavremenili svoj nastavni proces i kako bi učenici sticali funkcionalna znanja. Motivisanje nastavnika/ca za primjenu integrativnog pristupa u nastavi doprinosi obrazovanju zbog uticaja na razvoj sopstvene prakse, na povećanje nivoa motivisanosti i zainteresovanosti svojih učenika za postizanje boljeg školskog uspjeha, ohrabrivanja istih za samostalno učenje i obrazovanje.

Društvena opravdanost istraživanja utemeljena je u aktuelnoj problematici na polju integrativnog procesa u nastavi u Crnoj Gori, koja se, prije svega, ogleda u potrebi osvješćivanja o značaju promjene paradigme u obrazovanju. Izučavanje i pronalaženje načina većeg inkorporiranja integrativnog pristupa u nastavi predstavlja opravdan i smislen napor svih odgovornih institucija, organizacija, grupa, pojedinaca.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

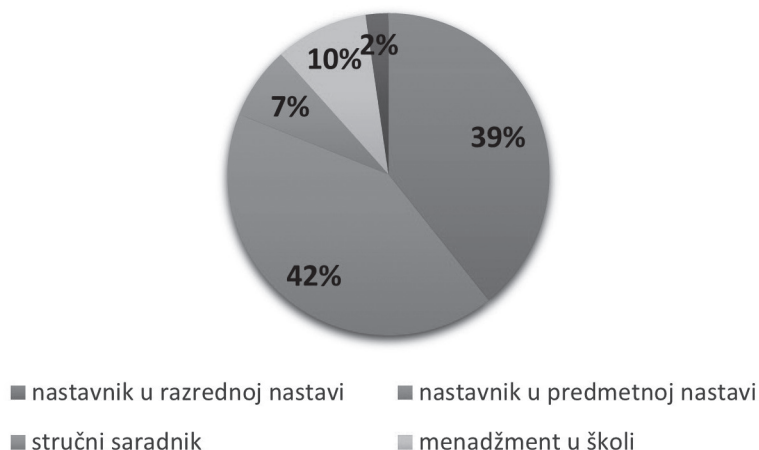
Populaciju u ovom istraživanju čine nastavnici i nastavnici koji su zaposleni u osnovnim školama na teritoriji Crne Gore. Uzorak istraživanja je prigodni, jer je upitnik poslan svim nastavnicima na teritorije Crne Gore. Direktni uzorak istraživanja predstavlja 481 nastavnik i nastavnica koji su direktno odgovorili na anketni upitnik.

Grafik 1: Strukturalan prikaz uzorka istraživanja prema godinama radnog staža

U ovom istraživanju je predstavljeno da najviše nastavnika i nastavnica 43% imaju od 10 do 20 godina radnog staža, 33% od 20 do 30 godina staža, 19% do 10 godina staža i svega 5% preko 30 godina staža.

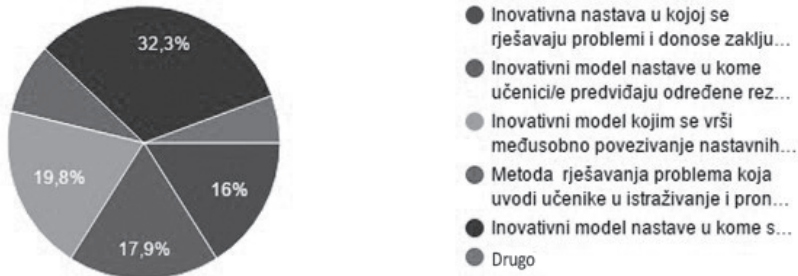
Grafik 2: Struktura uzorka istraživanja prema mjestu zaposlenja

U ovom istraživanju nastavnici/e predmetne nastave su zastupljeni sa 42%, nastavnici razredne nastave sa 39%, a stručni saradnici sa 10% od ukupnog uzorka istraživanja. U istraživanju su učestvovali predstavnici menadžmenta škole koje čine direktori i pomoćnici direktora određenih škola sa 7%, kao i predstavnici Ministarstva prosvjete i Zavoda za školstvo sa 2%.

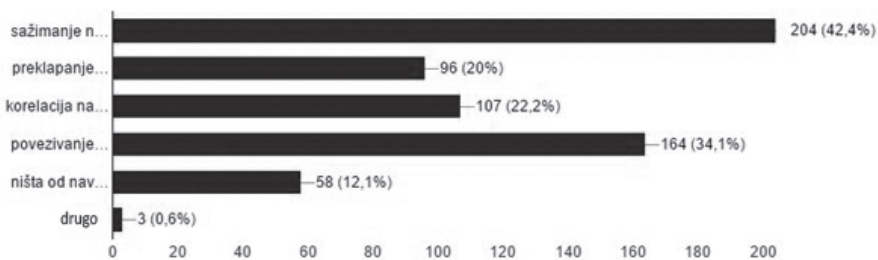
U nastavku ćemo predstaviti rezultate istraživanja prema odgovorima iz ankete:

Na pitanje „Koji opis najviše odgovara pojmu integrativna nastava?“, nastavnici su odgovorili na sljedeći način:

Grafik 3: Razumijevanje pojma integrativne nastave

Inovativni model nastave u kome se sintetišu znanja u procesu učenja je odgovorilo 32,3% nastavnika/ca, zatim sa 19,8% nastavnika je odgovorilo da je to inovativni model nastave kojim se vrši međusobno povezivanje nastavnih sadržaja, 17,9% nastavnika smatra da je to inovativni model u kome učenici predviđaju određene rezultate, 16% je nastavnika koji smatraju da je to model nastave u kojoj se rješavaju problemi i donose zaključci, 9% smatra da je to metoda rješavanja problema koja uvodi učenike u istraživanje i pronalazjenje rješenja.

Na pitanje „Šta predstavlja integrativna nastava?“

Grafik 4: Sinonimi integrativnosti u nastavi

42,4% nastavnika smatra da je integrativna nastava proces sažimanja nastavnih sadržaja, 34,1% smatra da je to povezivanje nastavnih sadržaja, 22,2% korelacija, 20% preklapanje nastavnih sadržaja, a 12,1% nastavnika smatra da nije ništa od navedenog.

Vidimo da dva od tri nastavnika razumiju značenje pojma integrativnog pristupa u nastavi, pa je važno nastaviti obuku za nastavnike o ovoj temu kako

bismo u potpunosti razumjeli značenje i značaj primjene integrativnog pristupa u nastavi.

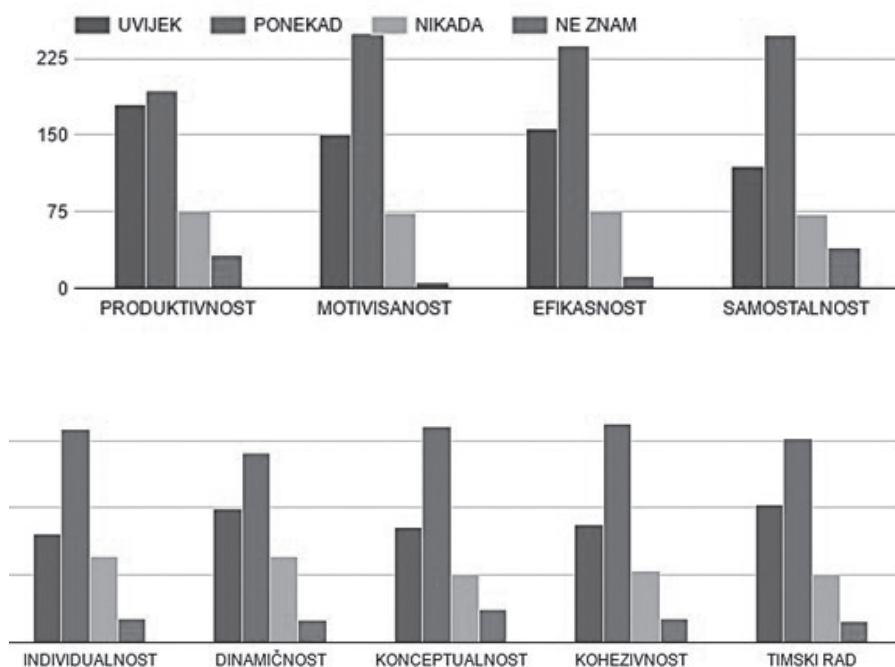
Elaborirajući odgovore na prethodna pitanja možemo zaključiti:

- Skoro svaki drugi nastavnik smatra da je integrativni pristup u nastavi *sažimanje nastavnih sadržaja*
- Svaki treći nastavnik/ca smatra da je sinonim za integrativni pristup u nastavi *inovativni model nastave u kome se sintetišu znanja u procesu učenja*

Očigledna je zainteresovanost i motivisanost jednog broja *nastavnika/ca koji razumiju koncept integrativnosti nastavnih sadržaja*. Značaj motivisanosti nastavnika je ključni faktor za uspješnost implementacije ovog modela nastave tako da možemo reći da pothipoteza *Nastavnici/e razumiju koncept integrativnosti nastavnih sadržaja* nije prihvaćena, ali nije ni odbačena.

Procjena nastavnika koliko primjena integrativne nastave utiče na neki od sljedećih elemenata.

Grafik 5: Efekti integrativnog procesa u nastavi

U ovom pitanju smo istraživali koliko integrativni proces u nastavi utiče na produktivnost, motivisanost, efikasnost, samostalnost, individualnost, dinamičnost, konceptualnost, kohezivnost i timski rad. Vidimo da primjena integrativnog pristupa u nastavi najviše ponekad utiče na motivisanost i samostalnost učenika, dok najviše nastavika smatra da primjena integrativnog pristupa u nastavi uvijek utiče na efikasnost, produktivnost i dinamičnost nastavnog procesa.

Integrativni pristup u nastavi utiče na promjenu pristupa u učenju i učenje posmatramo kao cjelovit sistem koji je nedjeljiv. Važnost primjene modela integrativne nastave je važan kako u okviru predmeta, tako i među predmetima. U ovom slučaju je neophodan visok nivo organizovanosti i timskog rada sa nastavnicima pojedinačnih predmeta kako bi se pronašle jasne veze sa nastavnim sadržajima iz različitih nastavnih predmeta.

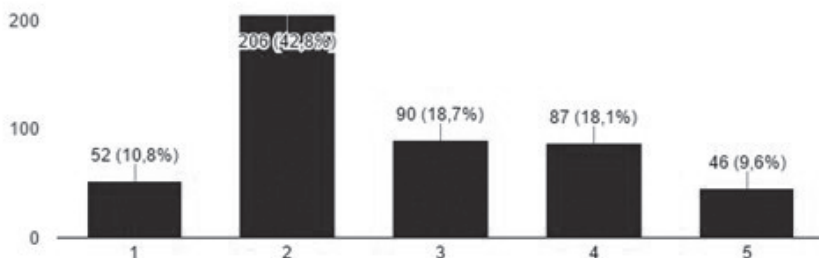
Primjena integrativnog pristupa u nastavi je važna i zbog toga smo pitali nastavke koliko često primjenjuju ovaj model nastave.

Grafik 6: Grafički prikaz učestalosti primjene integrativnog pristupa u nastavi

Zbog svoje neobične pripreme nastavnici i nastavnice ovakvom modelu nastave pribjegavaju 2 do 3 puta godišnje u 60,5% slučajeva, svega 14,1% nastavnika je primjenjuje jednom nedjeljno, dok 9,1% jednom ili 2 puta mjesečno. Kontinuitet primjene integrativnog pristupa u nastavi postaje stav nastavnika, zbog toga je važno primjenjivati mnogo češće.

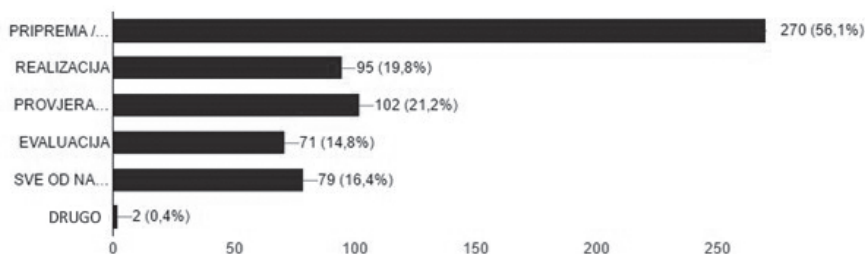
Motivisanost nastavnika i nastavnica smo ispitali kroz pitanje *Koliko ste motivisani za primjenu integrativnog pristupa u nastavi na skali od 1 do 5, gdje 1 predstavlja najmanju motivisanost, a 5 najveću motivisanost?*

Grafik 7: Motivisanost nastavnika za primjenu integrativnog pristupa u nastavi

27,7% nastavnika je odgovorio na skali sa ocjenom 4 ili 5, što govori o visokom nivou motivisanosti. Na sredini skale je 18,7% što predstavlja srednju vrijednost. Ukupno 53,6% nastavnika izražava veoma nizak nivo motivisanosti za primjenu integrativnog pristupa u nastavi.

Svaki četvrti nastavnik je nemotivisan za primjenu ovog modela nastave, dok svaki drugi nastavnik pokazuje visok nivo motivisanosti. Prezentovanjem pozitivnih efekata integrativne nastave, kao i primjera dobre prakse, možemo uticati na promjenu stava nastavnika i povećanje nivoa motivisanosti o primjeni ovog vida nastave.

Integracija sadržaja se može vršiti na različite načine u procesu učenja. Pitali smo nastavnike i nastavnice u kom dijelu nastavnog procesa realizacija integrativnog pristupa u nastavi predstavlja poteškoće.

Grafik 8: Poteškoće u primjeni integrativnog pristupa u nastavi

Najveći broj nastavnika/ca je izdvojio pripremu integrativnog časa sa 56,1%. Nakon toga ističu sa 21,2% nastavnika da je provjera naučenog jedna od poteškoća, zatim sa 19,8% sama realizacija nastavnog procesa, evaluacija samog časa sa 14,8% nastavnika, dok se 16,4% nastavnika opredijelilo za opciju sve od navedenog.

Važnost kvalitetne pripreme je osnova za dobru realizaciju integrativnog pristupa u nastavi. Svaki drugi nastavnik ima poteškoće prilikom problema što se može unaprijediti obukama za nastavnike, pripremom i realizacijom časova, vršnjačkom podrškom kolega i mentorskim posjetama.

Prilikom primjene integrativnog pristupa u nastavi svaki drugi nastavnik je istakao da ima poteškoću prilikom pripreme časova čime se *prihvata* hipoteza ***prilikom pripreme integrativnog pristupa u nastavi nastavnici imaju najviše poteškoća***.

Da li su i koliko nastavnici motivisani za primjenu integrativnog pristupa u nastavi sa manje godina staža ili nastavnici na početku karijere? Detaljnijom obradom tih razlika možemo uočiti sljedeće:

Tabela 1 – Detaljniji prikaz uticaja prediktora (nezavisnih varijabli) na primjenu integrativnog pristupa u nastavi – OLS regresiona analiza

		Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	T
		B	Standardna greška	Beta	
Konstanta		6.034	1.463		4.125
Starosne godine	24–30	-.333*	.566	-.056	-.589
	31–38	-.568**	.434	-.133	-1.308
	47–54	.378**	.580	.079	.652
	55–63	-.972**	.725	-.194	-1.340
Radni staž	1–20 godina	.267*	1.535	.068	.174
	21–41 godine	.974**	1.604	.246	.607

* $p < 0,01$; ** $p < 0,05$ $R^2 = 0,147$

Na osnovu tabele primjećujemo da kada su u pitanju starosne godine, veća je vjerovatnoća da su najzadovoljniji ispitanici od 47 do 54 godina, a najnezadovoljniji ispitanici od 55 do 63 godina, zbog čega možemo reći da stariji prosvjetni radnici imaju podijeljena mišljenja. Međutim, među mlađim ispitanicima veća je vjerovatnoća da su najmlađi, od 24 do 30 godina, malo više zadovoljni u odnosu na ispitanike od 31 do 38 godina starosti.

Vjerovatnoća da su zadovoljni i ispitanici sa kraćim i ispitanici sa dužim radnim stažom postoji, s tim da postoji i vjerovatnoća da su isti sa dužim radnim stažom zadovoljniji. Možemo reći da hipoteza ***Nastavnici su motivisani za primjenu integrativnog pristupa u nastavi sa manje godina radnog staža i nastavnici na početku karijere*** nije prihvaćena.

Prilikom primjene integrativnog pristupa u nastavi je neophodna spremnost za uvođenje novina i promjena načina rada u kontekstu prekompozicije nastavnih sadržaja. Nemalo puta se nastavni sadržaji preplicu u okviru istog predmeta pa u tom slučaju zahtijeva posebnu vještinu planiranja nastavnog procesa. Učenje postaje dublje, interesantnije, koje se temelji na stavovima i vrijednostima, a sve više na emocijama koje proizvodi sami proces učenja. Analizirajući rezultate istraživanja i generišući dobijene rezultate dolazimo do zaključka da *glavna hipoteza da nastavnici i nastavnice imaju pozitivan stav prema primjeni integrativnog pristupa u nastavi* nije prihvaćena.

ZAKLJUČAK

Integrativni pristup podrazumijeva aktivnog učenika. Ono se ne svodi samo na prenošenje činjenica, nego mnogo više na rješavanje problema, postavljanje pitanja i aktivnog traženja odgovora iz svoje okoline i okruženja.

Integrativna slika je otvoren dinamičan sistem postojanja, funkcionisanja i razvitka obrazovanja. Kao cilj sinteze može se smatrati razrada cjelovite pedagoške teorije koja odražava savremeni proces i realizuje funkciju prognoziranja. Od opšteg cilja potiču zadaci. Neki od njih su:

- pokazati proces obuke kao unutrašnji koordinisan sistem veza,
- pronaći zajedničku prirodu svih pojava i sa tim ciljem pronaći opšte,
- odrediti vezu između različitih didaktičkih zakonomjernosti,
- obrazložiti sintetičku cjelovitu teoriju obuke.

Ukoliko na vrijeme prepoznamo dobre strane integrativne nastave, poput dinamičnosti, interdisciplinarnosti i funkcionalnih znanja, doći ćemo do kvalitetnih pomaka u nastavnom procesu koji će učenike pripremiti za cjeloživotno učenje.

Koncept integrativne nastave može u sebi da ujedini razne druge oblike nastave kao što je učenje otkrivanjem, problemsko učenje i sl. Integrativna nastava svjesna je svojih granica možda više od frontalne nastave koja smatra da se baš sve može postići predavanjem i pokazivanjem. Bilo bi pogrešno sve sadržaje učenja temeljiti na integrativnom učenju. Ostali nastavni oblici ostaju i dalje potrebni, i primenljivi. Ovo je još jedan od modela nastave koji daje slobodu nastavniku, a učenika stavlja u fokus i na taj način lakše i svrsishodnije objašnjava svijet oko sebe.

Činjenica je da se primjenom integrativne nastave u većoj mjeri usvajaju funkcionalna znanja, za razliku od tradicionalnog pristupa putem kojeg učenici samo memorišu činjenice koje u stvarnom životu nijesu primjenljive. Zato i jesmo svjedoci izjava, učenika/ca najčešće starijih razreda, da je nastava dosadna, a da na različitim međunarodnim testiranjima pokazujemo jako

loše rezultate. Roditelji i stručna javnost se slažu da je škola u suprotnosti sa vremenom u kojem djeca žive i za koje se spremaju, da je opterećena sadržajima primjerenim nekim drugim vremenima i da nam djeca iz nje izlaze preopterećena obiljem podataka koje ne mogu da primijene u svakodnevnom životu.

Nezadovoljstvo trenutnim obrazovnim sistemom pokazuju i nastavnici, koji se pri realizaciji nastavnog procesa susrijeću sa problemima zadržavanja pažnje učenika, uspostavljanjem discipline na času i motivisanosti učenika da usvajaju nastavne sadržaje. Posljednjih godina primjetni su pokušaji da se škola mijenja i insistira se na stvaranju uslova koji bi doprinijeli da se učenici u toku nastavnog procesa osjećaju prijatnije i opuštenije. Sve ovo ukazuje na potrebu uvođenja integrativnog pristupa u naš obrazovni sistem u kojem će okosnica planiranja biti individualizovan program usmjeren prema učeniku, a ne program usmjeren prema predmetu i vođen od nastavnika, podsticanjem horizontalnog i vertikalnog povezivanja nastavnih predmeta i upotrebom raznovrsnih oblika i metoda rada.

Intencija ovog rada bi bila da sâm proces učenja i nastave postavimo na veći nivo i da u tom procesu kao rezultat imamo funkcionalna, upotrebljiva znanja. Zbog toga nastojimo da integrativni proces u nastavi postane stav svakog nastavnika.

LITERATURA

- Drobnjak, N. (2007). „Integrativna nastava“, *Obrazovna tehnologija*, 1–2.
- Đukić, J. (2008). „Tematska integrativna nastava“, *Obrazovna tehnologija* 1, Beograd str. 80–88.
- Đurić, V. (2007). „Integrativni pristup nastavi“, *Obrazovna tehnologija*, 3.
- Đorđević, V. (2007). „Inovativni modeli nastave“, *Obrazovna tehnologija*, 4.
- Eugene, O. (1989). *Oregon School Study Council*, OSSC Bulletin Series, 46 pages.
- Ivić, I., Pešikan, A., Antić, S. (2001). *Aktivno učenje*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Radojičić-Lukić, Ž. (2011). „Integrativna nastava u savremenom obrazovnom procesu“, *Obrazovna tehnologija* 4, str. 367–378
- Šefer, J. (1991). *Interdisciplinarni tematski pristup nastavi, Učitelj u praksi*. Beograd: Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja Srbije, 246–263.
- Shoemaker, B.: *Integrative Education. A Curriculum for the Twenty-First Century*.
- Spremić, A. (2007). „Integrativna nastava“, *Obrazovna tehnologija*, 1–2.

- Vilotijević, M. (2000). *Vrste nastave*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Vilotijević, N. (2006). *Integrativna nastava prirode i društva*. Beograd: Školska knjiga.
- Данилюк, А. Я. (1997). *Учебный предмет как интегрированная система*. Педагогика.

Sava KOVAČEVIĆ

INTEGRATIVE APPROACH IN TEACHING

An integrative approach in education is a model of the teaching process that views education as a unique unit in which teaching content is connected. It represents an innovative model increasingly present in the world. The process of integrating teaching content is not only reflected at the content, micro level. In this paper, we explore the broader context of the permanence of teaching content through: the cognitive, sociological, psychological and organizational domain of the phenomenon itself. Such an approach regenerates knowledge into skills, which are based on true values, about which we will elaborate in more detail in the paper.

Exploring the education systems, we realized that only Finland strives to start the next reform of the education system thematically and in an integrative way. The Finnish education system, in principle, abolishes subjects and starts from topics that interest students. Teachers together with students plan and implement activities to achieve the key goal – the functionality of teaching content. Investigating this phenomenon in the education system of Montenegro, we realized that the system does not unite the teaching content, and that teachers do not have a sense of the connections of individual subjects. Curricula are mutually exclusive, and general teaching content as such does not have a logical structure. In this case, the teaching content fades quickly and lacks consistency.

In this paper, we will present the results of a survey conducted in Montenegro on a sample of 481 teachers who through a survey presented an understanding of the process of integrativity and how integrativeness affects the success of teaching and learning. A qualitative review of the concept of integrativeness has been explored through teacher training over the past 3 years. In this paper, we pointed out the results of this process and the attitude of teachers towards this innovative model.

Key words: *integrative learning, integrative teaching, social pedagogy, social skills, functional learning*